

LIETUVOS RESPUBLIKOS BAUDŽIAMOJO KODEKSO STRAIPSNIŲ PAVADINIMAI IR JŲ REIKŠMĖ

Egidijus Bieliūnas

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo teisėjas
Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamosios justicijos katedros docentas
socialinių (teisės) mokslų daktaras
Saulėtekio al. 9, I rūmai, LT-10222 Vilnius
Tel. (+370 5) 236 61 67

Gintaras Švedas

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamosios justicijos katedros vedėjas
profesorius habilituotas teisės mokslų daktaras
Saulėtekio al. 9, I rūmai, LT-10222 Vilnius
Tel. (+370 5) 236 61 67

Straipsnyje analizuojama Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso straipsnių pavadinimų istorinė raida, turinys ir reikšmė.

The article deals with the historical development, content and significance of the titles of the articles of the Criminal Code of Lithuania.

Įvadas

Baudžiamieji įstatymai Lietuvoje visada buvo priimami ir skelbiami pirmiausia tam, kad tiek visuomenė, tiek individas galėtų žinoti, kas yra draudžiama, nusikalstama, ir atitinkamai orientuotų savo gyvenimą, o kartu tam, kad baudžiamoji justicija turėtų aiškius žmonių elgesio (o dabar ir juridinių asmenų funkcionavimo) teisinio vertinimo standartus, lemiančius tam tikrų socialiai reikšmingų faktų pripažinimą nusikalstamomis ar bent uždraustomis veikomis, ir atvirkščiai, nepavojinga elgsena ar veikla. Vadinasi, šie įstatymai adresuojami

labai skirtingiems subjektams: pradedant žmonėmis, teturinčiais patį bendriausią supratimą apie baudžiamąją atsakomybę, ir baigiant teisininkais profesionalais, kurių pagrindinė misija kaip tik yra išmanyti ir taikyti baudžiamuosius įstatymus. Taip siekiama sukurti prielaidas tam, kad baudžiamoji teisė atsiskleistų visapusiškai, kad būtų įgyvendinamos visos jos funkcijos: informacinė, prevencinė, represinė ar dar kitokia, dėl kurių įvairovės teisės literatūroje nėra bendros nuomonės [žr., pvz., 9, p. 25–29; 14, p. 18; 22, p. 28–29; 23, p. 159 ir kt.].

Daugiakryptė baudžiamųjų įstatymų paskirtis neišvengiamai verčia kurti juos taip, kad kiekvienas adresatas prireikus turėtų galimybę šiuose įstatymuose orientuotis, sugebėtų juose rasti reikalingas baudžiamosios teisės nuostatas, jas tinkamai suvokti, jomis pasinaudoti, pritaikyti ir kt. Tokiai paskirčiai turi padėti ir įstatymų raiškos būdai – norminio teksto leksika, formulavimas, jo suskaidymas į atitinkamas dalis, skyrius, straipsnius ir kt., taip pat visų šių komponentų sisteminimas, išdėstymo eiliškumas, numeravimas, įvardijimas. Šiuo aspektu gali būti keliamas klausimas ir dėl baudžiamųjų įstatymų straipsnių pavadinimų turinio ir jo reikšmės. Už šio klausimo išorinio aprašymo, autorių nuomone, slypi ne viena teisinė problema, jei ne sprendina, tai bent keltina.

Lietuvos baudžiamosios teisės teorijoje [pvz., 9; 14; 17] baudžiamųjų įstatymų straipsnių pavadinimas kaip įstatymo struktūros elementas tik paminimas, tačiau plačiau neanalizuojamas. Panaši situacija ir Anglijos [pvz., 8], Vokietijos [pvz., 22; 24], Rusijos [pvz., 23], Lenkijos [pvz., 15] baudžiamosios teisės teorijoje. Šiuo aspektu kaip geras pavyzdys paminėtina P. Švedo daktaro disertacija [20], kurioje buvo plačiau analizuojamas Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 192 straipsnio pavadinimas ir jo reikšmė.

Šiame straipsnyje daugiausia dėmesio sutelkiama tik į vieną iš paminėtų, nors ne visose teisės sistemose ir ne visada naudojamą baudžiamojo įstatymo struktūros sudedamąją dalį – Baudžiamojo kodekso straipsnių pavadinimą, istorinę jo raidą, turinį ir reikšmę baudžiamojoje teisėje.

1. Baudžiamųjų įstatymų straipsnių pavadinimai Lietuvos baudžiamosios teisės šaltiniuose (nuo 1903 m. Baudžiamojo statuto iki 2000 m. Baudžiamojo kodekso)

Siekiant iškelti nedrąšias hipotezes, kam reikalingi ir kodėl kuriami baudžiamųjų įstatymų straipsnių pavadinimai, pravartu apžvelgti praėjusio šimtmečio baudžiamosios teisės šaltinius, galiojusius Lietuvoje. Jų raidos ypatybės gali sudaryti prielaidas patikrinti, ar keičiant baudžiamųjų įstatymų kūrimo techniką ir įvedant straipsnių pavadinimus dėl to atsitinka dar kas nors, kas turi reikšmės dirbant su tokiais įstatymais, jiems pažinti, norminiam turiniui atskleisti, pavyzdžiui, atsisakoma atitinkamų dalykinių rodyklių arba gerokai keičiama jų apimtis, leksika, turinys ir pan., ar, atvirkščiai, – niekas nesikeičia, nes straipsnių pavadinimai tėra antraeilis, mažai reikšmingas jų atributas.

Tarpukariu Didžiojoje Lietuvoje galiojusiam carinės Rusijos 1903 m. Baudžiamajame statute [10] pavadinimus turėjo visi skyriai, o pirmasis skyrius dar buvo suskaidytas į 8 poskyrius, kurie taip pat turėjo savus pavadinimus. Baudžiamojo statuto straipsniai, sunumeruoti pradedant nuo 1 ir baigiant 687, pavadinimų neturėjo. Straipsnių pavadinimų neturėjo ir kitų įstatymų, kurių nuostatos buvo priskirtinos baudžiamajai teisei, straipsniai ar paragrafai, pavyzdžiui, Akcizų ir finansinių monopolijų įstatymas, Emigracijos įstatymas, Svaiginamųjų vaistų įstatymas, Tautai ir valstybei saugoti įstatymas ir kt. Baudžiamojo statuto su komentarais 1934 m. leidime visi tokie norminiai šaltiniai ar bent jų ištraukos sutalpinti 1–741 puslapiuose, o dalykinė rodyklė, apimanti 1442 termi-

nus, išdėstyta 743–887 puslapiuose [10; p. 1–741, 743–887]. Dalykinė rodyklė turėjo maždaug dvigubai daugiau terminų, negu buvo straipsnių, ir sudarė apie 16 proc. leidinio teksto.

To meto Klaipėdos krašte galiojusi Vokietijos valstybės baudžiamojo įstatymo knyga [16], kaip ir kiti baudžiamieji įstatymai, taip pat neturėjo straipsnių (paragrafų) pavadinimų. Leidinyje, kuriame išdėstyti svarbiausieji šio krašto baudžiamosios teisės norminių šaltinių tekstai, jie apima apie 500 paragrafų ir išdėstyti 9–113 puslapiuose. O jų „Dalykų rodyklė“ yra ypač detali, nes joje pateikiama net 1 138 žodžiai ar jų trumpi deriniai, pravartūs ieškant reikiamo straipsnio [16, p. 115–142]. Dalykinė rodyklė turėjo kiek daugiau nei dvigubai terminų, negu buvo straipsnių (paragrafų), ir sudarė apie 19 proc. leidinio teksto.

Karo baudžiamasis statutas [11] buvo skirstomas į dalis, skyrius, skirtis ir straipsnius (paragrafus). Iš visų šių Karo baudžiamąjo statuto struktūrinių elementų pavadinimų neturėjo tik straipsniai (paragrafai). Šio statuto 1922 m. leidinyje buvo priedėlis, kuriame buvo surinkti Pulko teismo įstatatai, Karo lauko teismo įstatatai, Kariuomenės teismo įstatatai ir kai kurie kiti teisės aktai. Minėtame statuto leidinyje nebuvo dalykinės rodyklės.

Taigi, tarpukariu Lietuvoje galiojusių baudžiamųjų įstatymų straipsniai ar paragrafai buvo be pavadinimų, o rodyklių (jei jų būta leidinyje) terminų skaičius maždaug du kartus viršijo straipsnių (paragrafų) skaičių.

Šiuos baudžiamuosius įstatymus Lietuvoje pakeitęs Rusijos TFSR baudžiamasis kodeksas buvo skirstomas į dalis, Bendroji dalis – į skaidmas, Ypatingoji dalis – į sky-

rius, o skaidmos ir skyriai – į straipsnius. Šio kodekso straipsniai taip pat neturėjo pavadinimų. Kodekso 1941 m. leidinyje [19], turinčiame 254 puslapius, norminės paskirties tekstas nuo 11 iki 124 puslapio ir aprėpia 205 straipsnius, pastraipsninė medžiaga su TSRS Aukščiausiojo teismo nutarimų ištraukomis ir kt. – nuo 125 iki 213 puslapio, o Raidinė-dalykinė rodyklė, apimanti 570 terminų, nuo 214 iki 250 puslapio. Raidinė-dalykinė rodyklė turėjo 2,5 karto daugiau terminų, negu buvo straipsnių, ir sudarė beveik 32 proc. leidinio teksto (be pastraipsninės medžiagos).

Nuo 1961 m. rugsėjo 1 d. įsigaliojo Lietuvos TSR baudžiamasis kodeksas, kuriame jau buvo ir straipsnių pavadinimai [12]. Šio kodekso 1962 m. leidinio 3–138 puslapiai skirti norminiam tekstui, kurį sudarė 283 straipsniai, o 139–178 puslapiai – abėcėlinei dalykinei rodyklei, turinčiai 646 terminus. Abėcėlinė dalykinė rodyklė turėjo kiek daugiau negu dvigubai terminų, negu buvo straipsnių, ir sudarė apie 22 proc. leidinio teksto.

Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, Baudžiamasis kodeksas patyrė radikalių turinio permainų, nors redakcijos požiūriu straipsnių pavadinimų neatsisakyta [13]. Antai, šio kodekso 1998 m. leidinio 13–194 puslapiai skirti norminiam tekstui, kurį sudarė 344 straipsniai, o 195–244 puslapiai – abėcėlinei dalykinei rodyklei, apimančiai 528 terminus. Abėcėlinė dalykinė rodyklė turėjo pusantro karto daugiau terminų, negu buvo straipsnių, ir sudarė 21,5 proc. leidinio teksto.

Nuo 2003 m. gegužės 1 d. Lietuvoje įsigaliojo naujasis 2000 m. Baudžiamasis kodeksas (toliau – BK) [2], kuriame išliko straipsnių pavadinimai. Šio kodekso 2013 m. leidinio 35–219 puslapiai skir-

ti norminiam tekstui, kurį sudaro 330 straipsnių ir kodekso priedas, o 249–354 puslapiai – abėcėlinei dalykinei rodyklei, apimančiai 1 277 terminus. Abėcėlinė dalykinė rodyklė turi beveik tris kartus daugiau terminų, negu yra straipsnių, ir sudaro apie 36 proc. leidinio teksto.

Ši apžvalga rodo, jog BK straipsnių pavadinimų atsiradimas ne tik kad nepaneigė nuo seno buvusių baudžiamųjų kodeksų dalykinių rodyklių, nesumenkino jų reikšmės ir nesusiaurino apimties, bet greičiau priešingai – tokios rodyklės buvo tikslinamos ir plėtojamos. Tai leidžia manyti, kad baudžiamųjų įstatymų straipsnių pavadinimų visuma dalykinėms rodyklėms nėra lygi ir neatstoja jų nei apimtimi, nei raiška. Vadinas, BK straipsnių pavadinimų paskirtis vargu ar gali būti susiaurinama vien iki tokio vaidmens, kurį išsemia galimybę greitai susirasti reikiamą BK straipsnį.

Naujojo BK tobulinimo patirtis rodo, kad dažnai daromi ir šio kodekso straipsnių pavadinimų pakeitimai. Antai 2003 m. balandžio 10 d. įstatymu (*Valstybės žinios*, 2003, Nr. 38-1733) pakeisti BK 75, 251 straipsnių pavadinimai. Pirmuoju atveju pavadinimo tekstas „Baudos, arešto ar laisvės atėmimo bausmės vykdymo atidėjimas“ pakeistas į tokį – „Bausmės vykdymo atidėjimas“. Antruoju atveju vietoje „Orlaivio užgrobimas“ straipsnis įvardytas „Orlaivio, laivo arba stacionarios platformos kontinentiniame šelfe užgrobimas“. 2004 m. sausio 29 d. įstatymu (*Valstybės žinios*, 2004, Nr. 25-760) pakeistas BK 203 straipsnio pavadinimas: buvo „Neteisėta įmonės veikla“, tapo „Neteisėta juridinio asmens veikla“, 2004 m. liepos 5 d. įstatymu (*Valstybės žinios*, 2004, Nr. 108-4030) pakeistas BK 201 straipsnio pavadinimo tekstas: buvo „Neteisėtas

namų gamybos stiprių alkoholinių gėrimų ir aparatų jiems gaminti gaminimas, laikymas, gabenimas turint tikslą realizuoti ar realizavimas“, tapo „Neteisėtas namų gamybos stiprių alkoholinių gėrimų, nedenatūruoto, denatūruoto ar techninio etilo alkoholio, jų skiedinių (mišinių) ir aparatų jiems gaminti gaminimas, laikymas, gabenimas ar realizavimas“.

Apžvelgus baudžiamuosius įstatymus, galiojusius Lietuvos Respublikoje įvairiais istoriniais laikotarpiais, galima teigti, kad jų išdėstymo technika nebuvo visiškai identiška, o laikui bėgant patyrė tam tikrą evoliuciją, susijusią su baudžiamojo įstatymo straipsnio pavadinimo atsiradimu. Pažymėtina, kad tokios pačios tendencijos būdingos daugeliui Europos valstybių [18, p. 93].

2. Baudžiamojo kodekso straipsnio pavadinimas teisėkūroje, baudžiamosios teisės doktrinoje ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudencijoje

Lietuva (kaip ir Italija, Šveicarija, Austrija, Vokietija ir kt.) priklauso valstybių, kurios galiojančių baudžiamųjų įstatymų straipsniai privalo turėti pavadinimus, grupei. Prancūzijos, Ispanijos, Portugalijos, Belgijos baudžiamųjų įstatymų straipsniai neturi pavadinimų [18, p. 93]. Lietuvoje toki reikalavimą įtvirtina Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės norminių aktų rengimo tvarkos įstatymo (*Valstybės žinios*, 1995, Nr. 41-991) 8 straipsnis, skirtas reglamentuoti įstatymo struktūrą. Įstatymą sudaro jo dalys, skyriai, skirsniai, straipsniai, nors ir nėra privalu, kad įstatymas visada turėtų visus šiuos komponentus. Vis dėlto tie iš jų, kurie įstatyme yra, turi

turėti pavadinimus (antraštes). Straipsnių pavadinimai rašomi mažosiomis raidėmis, toje pačioje eilutėje kaip žodis „straipsnis“ ir t. t. Kokių nors šių taisyklių išimčių baudžiamiesiems įstatymams bent jau kol kas nėra. Taigi visiškai suprantama, kad dabartiniame BK, taip pat įstatymuose, kuriais šis kodeksas keičiamas ar papildomas, kiekvienas straipsnis turi savo pavadinimą. Šiuo požiūriu tam tikrų permainų prielaidas sukuria neseniai priimtas Lietuvos Respublikos teisėkūros pagrindų įstatymas (*Valstybės žinios*, 2012, Nr. 110-5564), kurio 13 straipsnyje išdėstyti tipiniai reikalavimai teisės akto, taip pat įstatymo, formai ir struktūrai. Įstatymo dalys, skyriai, skirsniai ir straipsniai čia minimi kaip ir anksčiau, tačiau nebėra jokių taisyklių dėl jų pavadinimų. Lakoniškai tik nurodoma, kad įstatymo straipsnį sudaro dalys ir dalių punktai, punktai gali būti skaidomi į papunkčius. Toks pakitęs reguliavimas neilgai trukus natūraliai iškels klausimą, ar naujai priimami įstatymai, kuriais keičiamas ar papildomas BK, privalės tęsti tradiciją ir turėti straipsnių pavadinimus, ar, atvirkščiai bus bandoma jų atsisakyti remiantis naujomis teisinėmis nuostatomis dėl įstatymo straipsnių struktūros, kurioje pavadinimai nenumatyti. Apsispręsti gali būti nelengva, ypač suvokiant, kad šiuo aspektu permainos pareikalautų eliminuoti straipsnių pavadinimus iš viso BK (kaip, beje, ir iš kitų įstatymų), nes vargu ar įmanoma įsivaizduoti, kad pavadinimų neturėtų tik tam tikri BK straipsniai, t. y. tik tie, kurie priimti jau įsigaliojus Teisėkūros įstatymui. Šio straipsnio autoriams kol kas nėra tekę matyti nei BK, nei jokio kito įstatymo, kuriame dalis straipsnių turėtų pavadinimus, o kita dalis būtų be pavadinimų.

Teisės literatūroje dėmesio įstatymų, taip pat ir BK, straipsnių pavadinimams kol kas skiriama per mažai. Antai, Teisės teorijos įvado dalyje, skirtoje teisės akto struktūrai, tik nurodoma, jog „[...] straipsnio pavadinimas rašomas toje pačioje eilutėje“ [21; p. 370]. Tiesa, minėtame leidinyje kalbama apie teisės akto pavadinimą, kuris „padeda nustatyti reguliuojamų santykių sritį. Pavadinimas turi būti trumpas, lakoniškai atskleisti pagrindinį turinį“ [21, p. 369].

Lietuvos, Lenkijos, Rusijos, Vokietijos baudžiamosios teisės bendrajai daliai skirtuose vadovėliuose rašoma, kad baudžiamojo įstatymo straipsnio sudedamųjų dalių suvokimas turi didelę reikšmę, ir nurodoma, kad baudžiamojo įstatymo straipsnis turi dvi dalis: dispoziciją ir sankciją. Taigi, apibrėžiant baudžiamojo įstatymo straipsnio struktūrą, jo pavadinimas paprasčiausiai nutylimas, jo paskirtis ar teisinė reikšmė apskritai neminimi ir neapstatariami [žr. pvz. 9, p. 92–94; 15, p. 58–63; 23, p. 110–118; 22, p. 34–38 ir kt.]. Tikslumo dėlei pažymėtina, kad šios Lietuvos baudžiamajai teisei skirtos vadovėlio tezės tiktų vien BK specialiosios dalies straipsnių struktūrai, nors ir čia galėtume nurodyti išimčių. Pavyzdžiui, sankcijų nerastume tuose BK specialiosios dalies straipsniuose, kurie apibrėžia tam tikras sąvokas (BK 190, 212, 230, 248, 269, 330 straipsniai). Pasidairę praeityje, aptiktume netgi tokių baudžiamojo įstatymo straipsnių, kurių tekste, skirtame sankcijai, buvo įterpiami ir kvalifikuojant reikšmingi požymiai.

V. Piesliakas taip pat rašo, kad BK specialiosios dalies straipsniai susideda iš dviejų dalių: dispozicijos ir sankcijos. BK specialiosios dalies straipsnio dispozicijoje, kuri gali būti paprastoji, aprašomo-

ji, blanketinė ar pasiunčiamoji, aprašomi teisiškai reikšmingi nusikalstamos veikos (sudėties) požymiai, o sankcijoje – bausmės, kurias teismas gali skirti už padarytą nusikalstamą veiką [17, p. 20]. Vis dėlto nusikalstamos veikos įvardijimo šis autorius nenuvertina. Pirmiausia jis pripažįsta, kad tokiu įvardijimu gali būti apsiribojama vadinamosiose paprastosiose dispozicijose, kurias įstatymų leidėjas pasirenka tada, kai veikos pavadinimas yra pakankamai aiškus, atitinkama sąvoka vienodai suprantama ir paprastam piliečiui, ir teisininkui, todėl nėra prasmės pateikti išsamaus nusikalstamos veikos apibrėžimo. Šis teiginys čia pat iliustruojamas nuoroda į nužudymo sąvoką. Be to, patikslinama, kad net ir aprašomųjų dispozicijų atveju įstatymų leidėjas vis dėlto įvardija draudžiamą veiką straipsnio pavadinime, tačiau dispozicijoje, nekartodamas termino, pateikia nusikalstamos veikos apibrėžimą, kad neliktų abejonių dėl jos sampratos. Šiuos savo teiginius iliustruodamas, autorius kiekvienu atveju (cituodamas ar komentuodamas atitinkamą BK straipsnį) nepamiršta BK straipsnio pavadinimo [17, p. 20–25].

Kiek plačiau šiuos aspektus nagrinėjo P. Švedas daktaro disertacijoje, tačiau jis apsiribojo akcentais, reikšmingesniais tik BK 192 straipsnio analizei [20, p. 85]. Šis BK straipsnis nustato baudžiamąją atsakomybę už literatūros, mokslo, meno kūrinio ar gretutinių teisių objekto neteisėtą atgaminimą, neteisėtą kopijų platinimą, gabenimą ar laikymą. P. Švedo nuomone, straipsnio pavadinimas – „Literatūros, mokslo, meno kūrinio ar gretutinių teisių objekto neteisėtas atgaminimas, neteisėtą kopijų platinimas, gabenimas ar laikymas“ – natūraliai iškelia keletą klausimų: 1) ar pavadinimas apima visas veikas, kurios

uždraustos BK 192 straipsnyje; 2) kodėl pavadinime vadinami visi alternatyvūs veiksmi, kuriais gali būti padaromi šiame straipsnyje uždrausti nusikaltimai, t. y. ar tai reiškia, kad pačiame straipsnyje tik atkartojamas pavadinimas, o straipsnio turinys turi būti aiškinamas ir taikomas į jį atsižvelgiant; 3) kodėl pavadinime neminimos kompiuterių programos ir duomenų bazės, taip pat komerciniai tikslai, nors BK 192 straipsnio 1 dalyje tai minima?

P. Švedo nuomone, atsakant į iškeltus klausimus, pirmiausia reikia išsiaiškinti, koks yra BK straipsnio ir jo pavadinimo santykis apskritai, t. y. ar pavadinimas turi kokią nors įtaką straipsnyje formuluojamai baudžiamosios teisės normai (ir atvirkščiai), ar pavadinimas yra nurodomas kitais tikslais (pavyzdžiui, lengvesnės BK straipsnio paieškos tikslais ir pan.). Sistemine BK straipsnių pavadinimų analizė P. Švedui leido sąlygiškai išskirti du straipsnių pavadinimų sudarymo būdus. Vieni pavadinimai visiškai ar iš dalies atkartoja straipsnio turinį (pavyzdžiui, BK 192 straipsnio pavadinimas), kiti pavadinimai yra abstraktesni, juose vartojamos platesnės sąvokos, tiesiogiai nesutampiančios su straipsnio turiniu ir draudžiamomis veikomis (pavyzdžiui, BK 178 straipsnio pavadinimas „Vagystė“, o straipsnyje draudžiama veika – svetimo turto pagrobiimas) [20, p. 85].

O dėl BK 192 straipsnio pavadinimo, jo reikšmės ir interpretavimo minėtas autorius konstatavo, kad straipsnio pavadinimas yra siauresnis nei straipsnio turinys. Pavadinime nėra nurodoma, kad nusikaltimo dalykas yra kompiuterių programos ir duomenų bazės, kad neteisėtą kopijų vertė turi viršyti 100 MGL sumą, kad šie nusikaltimai gali būti padaromi tik komerciniais

tikslais. Kiti požymiai yra nurodyti tiksliai ir pažodžiui sutampa su nusikaltimų sudėčių požymiais straipsnio tekste. Straipsnio pavadinime išvardyti visi veiksmai, kuriais gali būti padaromi nusikaltimai, numatyti BK 192 straipsnyje (atgaminimas, gabenimas, platinimas ar laikymas). Tai, kad pavadinime nėra kai kurių kitų būtinųjų nagrinėjamų nusikaltimų sudėčių požymių, nereiškia, jog straipsnio pavadinimas kaip nors apriboja ar kitaip suvaržo BK 192 straipsnio turinį ar verčia interpretuoti šį BK straipsnį siaurinamai. Pavyzdžiui, pavadinime neminimos kompiuterių programos ir duomenų bazės, tačiau tai nereiškia, kad šie objektai nėra BK 192 straipsnyje uždraustų nusikaltimų dalyku. Straipsnio pavadinime neminimi ir komerciniai tikslai, tačiau nagrinėjami nusikaltimai gali būti padaromi tik turint komercinius tikslus. Taigi, nors BK 192 straipsnio pavadinimas yra ilgas ir tam tikra prasme detalus, vis dėlto jis nėra iki galo tikslus ir apima tik dalį BK straipsnyje uždraustų veikų požymių. Pavadinimas, autoriaus nuomone, turėtų būti keičiamas į abstraktesnį ir galėtų būti toks – „Neteisėtas autorių teisių, gretutinių teisių ar *sui generis* teisių objektų panaudojimas“ [20, p. 87–88].

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pasakutiniųjų penkerių metų jurisprudencijos apžvalga rodo, kad šis teismas, aiškindamas BK straipsnių turinį ir juose formuluojamas baudžiamosios teisės normas, tam tikrais atvejais kaip vienu iš argumentų remiasi ir aiškinamo BK straipsnio pavadinimu. Pavyzdžiui, baudžiamojame byloje, kurioje buvo aiškinamas BK 61 straipsnio turinys, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo plenarinė sesija kaip vieną iš argumentų nurodė ir šio straipsnio

pavadinimo sandarą: „BK 61 straipsnyje junginys „ir (ar)“ yra straipsnio pavadinime „Bausmės skyrimas, kai yra atsakomybę lengvinančių ir (ar) sunkinančių aplinkybių“ ir šio straipsnio 2 dalyje [...]“ (kasacinė nutartis baudžiamojame byloje Nr. 2K-P-6/2010).

Kitoje baudžiamojame byloje Lietuvos Aukščiausiojo Teismo plenarinė sesija konstatavo, kad vienas iš būdų, kuriuo baudžiamajame įstatyme gali būti nurodyta neatsargi kaltės forma, yra šių kaltės formą nurodyti straipsnio pavadinime: „Plenarinė sesija pažymi, kad baudžiamajame įstatyme numatytos nusikalstamos veikos neatsargi kaltės forma nurodoma įvairiais būdais: [...] 2) kad veika padaroma neatsargia kalte, nurodoma pačiame BK specialiosios dalies straipsnio pavadinime (pavyzdžiui, BK 132, 137 straipsniai)“ (kasacinė nutartis baudžiamojame byloje Nr. 2K-P-305/2009).

Dar kitoje baudžiamojame byloje Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų kolegija, be kita ko, remdamasi ir BK straipsnio pavadinimu, konstatavo, kad BK 270 straipsnio dispozicija yra blanketinė: „BK 270 straipsnyje numatyta baudžiamoji atsakomybė už aplinkos apsaugos arba gamtos išteklių naudojimo taisyklių pažeidimą. Iš straipsnio pavadinimo akivaizdu, kad straipsnyje nustatyta norma yra blanketinė, kurios turinys atskleistas gamtos apsaugos klausimus reglamentuojančiuose įstatymuose“ (kasacinė nutartis baudžiamojame byloje Nr. 2K-25/2009).

Tiesa, P. Švedas atkreipė dėmesį į tai, kad tuo atveju, kai BK straipsnio pavadinimas argumentacijai netinkamas, juo kaip argumentu Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nesiremia [20, p. 86–87]. Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo plenarinė

sesija, išaiškindama, kad BK 192 straipsnio redakcijoje, galiojusioje iki 2009 m. liepos 23 d., baudžiamoji atsakomybė buvo numatyta ir už gretutinių teisių pažeidimus, neanalizavo ir nepaminėjo BK 192 straipsnio pavadinimo, kuriame gretutinės teisės nebuvo minimos (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-218/2004).

Apibendrinant šią negausią praktiką galima teigti, kad paskutiniaisiais metais Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, aiškindamas BK straipsnių turinį ir juose formuluojamas baudžiamosios teisės normas, tam tikrais atvejais kaip vienu iš argumentų remiasi ir aiškinamo BK straipsnio pavadinimu.

3. Baudžiamojo kodekso straipsnio pavadinimo reikšmė ir jo adekvatumas straipsnio turiniui

BK yra vientisas baudžiamasis įstatymas. Visos BK struktūrinės dalys yra susijusios ir sudaro visumą – sistemą. BK sistema apibūdina jo skirstymas į bendrąją ir specialiąją dalis, taip pat priedą. Toliau kiekviena dalis skirstoma į skyrius, o skyriai – į straipsnius [14, p. 17; 9, p. 92–93]. BK struktūrinės dalies – skyrių pavadinimai reikšmingi tuo, kad jie apibrėžia rūšinį nusikalstamų veikų objektą, kuris yra BK specialiosios dalies sisteminimo pagrindas [9, p. 87, 163–166]. Juo pasinaudojant galima atskleisti ir tame BK skyriuje esančios normos turinio tam tikrą elementą, pvz., objektą.

Neabejotina, kad BK struktūrinės dalys – skyrių ir straipsnių pavadinimas kaip sudedamoji įstatymo dalis atlieka įstatymams būdingas funkcijas, pvz., informavimo, reguliavimo ir kt. Autorių nuomone, abejonių praktiškai nekelia informacinė BK straipsnio pavadinimo funkcija. Bau-

džiamojo įstatymo adresatas yra ne vien tik profesionalus teisininkas, tačiau ir bet kuris kitas asmuo, todėl baudžiamojo įstatymo straipsnio pavadinimas iš dalies beveik neišvengiamas, nes tokio straipsnio numerio vartojimas (paminėjimas) nesuteikia jokios informacijos. Antai, ir J. Pradel nurodo, jog straipsniui suteikiamas pavadinimas pravartus skubančiam skaitytojui [18, p. 93]. Tiesa, kartais BK straipsnių pavadinimai neatspindi tikrojo straipsnio turinio. Tokia iliustracija galėtų būti BK 3 straipsnis, kurio pavadinimas „Baudžiamojo įstatymo galiojimo laikas“ įprasta reikšme lyg ir turėtų rodyti, kad šiame straipsnyje yra reglamentuojami klausimai, susiję su baudžiamojo įstatymo galiojimo pradžia, trukme ir pabaiga. Tačiau straipsnio tekstas rodo, kad lūkesčiai gauti atsakymą į tokius klausimus nebus patenkinti. Visas jame esantis reglamentavimas skirtas ne baudžiamojo įstatymo galiojimo, bet vien jo taikymo problematikai, kuri natūraliai susiformuoja tik tada, kai tenka spręsti klausimus, žinant, kad yra padaryta konkreti veika, kurios požymiai reikalauja tokio baudžiamojo teisinio vertinimo, kurį duodant tenka atsižvelgti ir į baudžiamojo įstatymo evoliuciją. Vadinasi, BK 3 straipsnio pavadinimas nėra adekvatus tam, kas išdėstyta visose šio straipsnio dalyse. Taigi, turime BK straipsnio pavadinimo ir dispozicijos turinio atotrūkį, dėl kurio sunku racionaliai paaiškinti šio straipsnio pavadinimo informacinę naudą.

O labiausiai problemiškas, autorių nuomone, aspektas yra BK straipsnio pavadinimo norminė reikšmė. Autorių požiūriu, bent jau BK 3, 7, 13 straipsnių dispozicijose pavartoti kitų straipsnių pavadinimai (tiesa, kartu su straipsnio numeriu) ir BK 294 straipsnio pavyzdys rodo, kad straips-

nio pavadinimas gali turėti itin didelę norminę reikšmę. Antai, BK 294 straipsnio pavadinimas „Savavaldžiavimas“ įvardija visą straipsnį, kartu apibūdina ir kiekvieną šio straipsnio dalį. Šio straipsnio 2 dalyje pavartotas modifikuotas terminas „savavaldžiavo“ (o ne tradicinės formuluotės apie padarytą veiką ar veiksmus, numatytus straipsnio 1 dalyje ar pan.), kuris leidžia teigti, jog prireikus perėjimas iš šio straipsnio 1 dalies į 2 dalį yra ne tiesioginis (kaip paprastai būna), bet per straipsnio pavadinimą kaip tam tikrą norminę jungtį.

Jeigu BK straipsnio pavadinimas turi tam tikrą norminę reikšmę arba reikšmingas bent jau įstatymo tekstui interpretuoti (o tai patvirtina šiame straipsnyje analizuota Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudencija), tai tuomet ir straipsnio pavadinimas turi atitikti teisės akto turiniui keliamus tikslumo, aiškumo, neprieštarinumo, vienareikšmiškumo reikalavimus [21, p. 369, 371, 372]. Kita vertus, BK straipsnių pavadinimų formulavimo patirtis rodo, kad įstatymų leidėjui įgyvendinti minėtus reikalavimus sekėsi ne kiekvienu atveju. Kartais BK straipsnių pavadinimai formuluojami taip, kad sudaro nelabai tikslų vaizdą apie tam tikrų veikų nusikalstamumą. Tarkime, BK 176 straipsnis, sprendžiant iš jo pavadinimo, nustato baudžiamąją atsakomybę už darbų saugos ir sveikatos apsaugos darbe reikalavimų pažeidimą. Aiškinant pavadinimą paraidžiui, atsakomybę užtraukti turėtų toks pažeidimas, kai teisės požiūriu būtų nesilaikyta ne vien darbų saugos, bet ir sveikatos apsaugos darbe reikalavimų. O šio straipsnio dispozicijos tekste atitinkami teisės aktai ir jų reikalavimai yra išdėstyti kaip alternatyvūs nusikaltimo sudėties požymiai. Taigi, pagal šį straipsnį atsakomybei visiškai

pakankamą teisinį pagrindą gali sudaryti ir vien darbų saugos arba vien sveikatos apsaugos darbe reikalavimų pažeidimas. Vadinasi, straipsnio pavadinimas akivaizdžiai susiaurina tikrąją straipsnio dispozicijoje įtvirtinto veikų kriminalizavimo apimtį (ir taip ją iškreipia). Labai panašiai atrodo ir BK 104, 121, 179, 198, 1982, 204, 235, 321 straipsnių pavadinimų bei dispozicijų teksto santykis. Atrodytų, yra lengvas būdas ištaisyti pastebėtą pavadinimų trūkumą – tiesiog pakeisti jungtuką „ir“ jungtuku „ar“. Tačiau ir šis kelias neleidžia išvengti trūkumų, nes taip pakeistame pavadinime nebeliktų galimų atvejų, kai pavienė veika apima minėtų abiejų grupių teisės aktų pažeidimą. Be to, įvardyti nusikalstamą veiką vartojant alternatyvą nėra tikslu dar ir dėl to, kad liktų neaišku, kas per nusikaltimai padaryti: ar pažeisti darbų saugos, ar sveikatos apsaugos darbe reikalavimai ir pan. Pavyzdžiui, pasakius, kad asmuo nuteistas pagal BK 145 straipsnį, kurio pavadinimas yra „Grasinimas nužudyti ar sunkiai sutrikdyti žmogaus sveikatą arba žmogaus terorizavimas“, niekam nebus aišku, ką gi kaltininkas iš tiesų padarė – ar jis grasino žmogų nužudyti, ar jį sunkiai sužaloti ar padarė jam ką nors tokio, kam nusakyti tikrą žmogaus terorizavimo terminas. Įsivaizduokime, kad toks BK straipsnio pavadinimas bus tiksliai išverstas ir pavartotas kitomis kalbomis surašytame dokumente, kuris pateikiamas užsienio valstybės justicijos institucijai, paprašiusiai duomenų apie tokį asmenį, nuteistą už atitinkamą nusikaltimą. Tokia informacija be papildomų paaiškinimų vargu ar bus naudinga. Žinoma, alternatyvas turinčių pavadinimų redagavimo stilius pasiteisintų, jeigu imtų formuotiis nauja praktika, pagal kurią padarytos nu-

sikalstamos veikos būtų įvardijamos var- tojant ne visą BK straipsnio pavadinimo tekstą, bet vien tiksliai atsirinktą jo dalį, pvz., nurodant, kad kaltininkas nuteistas pagal BK 145 straipsnį už žmogaus tero- rizavimą. Iš principo tai būtų įmanoma, nes atitinkamų BK straipsnių dispozicijoje būna įtvirtinti alternatyvūs tam tikros su- dėties požymiai, kurie veikai kvalifikuoti reikalingi nebūtinai visi, paprastai užtenka kai kurių ar net ir vieno iš tokių požymių. Kitaip tariant, jeigu inkriminuojamai sudė- čiai išgauti nėra būtina tiesioginė atrama į visą BK straipsnio dispozicijos tekstą, tai ir nusikalstamai veikai įvardyti gali pakak- ti tik tam tikros to straipsnio pavadinimo dalies. Tarkime, jeigu reikėtų pasakyti, už ką asmuo nuteistas pagal BK 231 straips- nį, kurio pavadinimas „Trukdymas teisėjo, prokuroro, ikiteisminio tyrimo pareigūno, advokato ar antstolio veiklai“, nieko blogo neatsitiktų, jeigu pasakymas būtų susiau- rinamas iki nuorodos, kad tas asmuo nu- teistas už trukdymą prokuroro veiklai. Vis dėlto panašaus požiūrio įgyvendinimas pareikalautų nemenkų pastangų bandant įveikti dabartinę susiformavusią baudžia- mojo įstatymo taikymo tradiciją. Kol kas baudžiamųjų įstatymų leidyboje tebeieš- koma tradicinės krypties sprendimų, nors, reikia pripažinti, ne itin sėkmingai. Antai, 2006 m. BK papildytas 151(1) straipsniu (*Valstybės žinios*, 2006, Nr. 77-2961), ku- rio pavadinimas toks: „Lytinės aistros ten- kinimas pažeidžiant nepilnamečio asmens seksualinio apsisprendimo teisę ir (ar) ne- liečiamumą“. Jame lyg ir išžvelgiami visi galimi atitinkamo nusikaltimo variantai, tačiau pakartojus visą pavadinimo tekstą konkrečiu atveju be papildomų paaiškini- mų taip ir nepavyktų tiksliai sužinoti, kuris gi iš tų variantų yra konstatuotas kaltina-

majame akte, nuosprendyje ar kitame pro- cesiniame dokumente.

Kai kurie BK straipsnių pavadinimai suredaguoti ką nors juose detalizuojant, o paskui vartojant dar ir bendresnę sąvoką, galinčią apimti ir tai, kas jau įvardyta. An- tai, BK 163 straipsnio pavadinimas toks: „Piktnaudžiavimas tėvų, globėjų ar rūpin- tojo arba kitų teisėtų vaiko atstovų teisėmis ar pareigomis.“ Ką jau kalbėti apie tai, kad pavadinimas atskleidžia tik antraeilius šio straipsnio dispozicijoje aprašyto nusikalti- mo požymius, jame kažin, ar būtinas toks kaltininkų teisinio statuso, nurodyto dis- pozicijoje, detalizavimas. Panašiai kons- truojami ir BK 169, 170, 221, 224, 256, 2561, 257, 263 272, 274, 296, 312 straips- nių pavadinimai. Žinoma, galima manyti, kad išsamesniais pavadinimais siekiama palengvinti susipažinimą su baudžiamojo įstatymo reikalavimais ar draudimais, ta- čiau toks siekis ne visada pasiteisina. Pa- vyzdžiui, BK 296 straipsnio pavadinimas yra „Tarnybos paslapties pagrobimas ar ki- toks neteisėtas įgijimas“. Juo akivaizdžiai perteikiama idėja, kad tam tikrais atvejais tarnybos paslapties neteisėtas įgijimas yra nusikalstamas. Tačiau šio straipsnio dispo- zicijoje tuo neapsiribojama, nes nusikals- tamas yra ir atitinkamo objekto ar infor- macijos perdavimas trečiajam asmeniui. Vadinasi, šio straipsnio pavadinimas turi trūkumų ir gali klaidinti.

Taigi, atsižvelgiant į tai, kad BK straips- nio pavadinimas, autorių nuomone, yra ne tik formalus įstatymo struktūrinis elemen- tas, apskritai pravartus dirbant su baudžia- mosios teisės šaltiniu, bet gali turėti ir tam tikrą norminę reikšmę. Jo nereikėtų atsis- akyti net ir nelikus įstatymo, imperatyviai verčiančio įstatymų straipsniams suteikti pavadinimus. Kartu, kaip rodo apžvelgta

patirtis, įstatymų leidėjas, formuluodamas pavadinimą, turi siekti, kad jis būtų adekvatus įvardijamai normai, tikslus, aiškus, neprieštaringas ir vienintelis.

Išvados

Apibendrinant straipsnį, galima padaryti tokias esmines išvadas:

1. Lietuvos Respublikoje įvairiais istoriniais laikotarpiais galiojusių baudžiamųjų įstatymų išdėstymo technika nebuvo visiškai identiška, o laikui bėgant patyrė tam tikrą evoliuciją, susijusią ir su BK straipsnių pavadinimų atsiradimu.
2. Baudžiamųjų įstatymų straipsnių pavadinimai, kurie pagal Lietuvos teisinį reguliavimą privalomi kaip sudedamoji įstatymo dalis, iki šiol

teisės literatūroje pastebimi labai retai, beveik neaptariamai ir netiriami, nors yra neabejotinai reikšmingi.

3. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, aiškindamas BK straipsnių turinį ir juose formuluojamas baudžiamosios teisės normas, paskutiniaisiais metais tam tikrais atvejais kaip vienu iš argumentų remiasi ir aiškina mo BK straipsnio pavadinimu.
4. BK straipsnio pavadinimas gali turėti ne vien bendro pobūdžio informacinę, bet ir tam tikrą norminę reikšmę, todėl turėtų būti išlaikomas ir ateityje, o įstatymų leidėjas, formuluodamas tokius pavadinimus, turi siekti, kad jie būtų adekvatūs, tikslūs, aiškūs, neprieštaringi ir viena reikšmiai.

LITERATŪRA

Teisės aktai ir teismų jurisprudencija

1. Lietuvos Respublikos teisėkūros pagrindų įstatymas. *Valstybės žinios*, 2012, nr. 110-5564.
2. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. Vilnius, 2013.
3. Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės norminių aktų rengimo tvarkos įstatymas. *Valstybės žinios*, 1995, nr. 41-991.
4. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis Nr. 2K-218/2004.
5. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis Nr. 2K-P-305/2009.
6. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis Nr. 2K-25/2009.
7. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis Nr. 2K-P-6/2010.

Specialioji literatūra

8. ASHWORTH, A. *Principles of criminal law*. Oxford, 1991.
9. *Baudžiamoji teisė: bendroji dalis*. Vilnius: Eugrimas, 2003.

10. *Baudžiamasis statutas su papildomaisiais baudžiamaisiais įstatymais ir komentarais, sudarytais iš Rusijos Senato ir Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo sprendimų bei kitų aiškinimų*. Spaudai parengė Martynas Kavolis, Vyriausiojo tribunolo prokuroro padėjėjas, S. Bieliackinas, Vytauto Didžiojo universiteto profesorius. Išleido D. Gutmano knygynas. Kaunas, 1934.
11. *Karo baudžiamasis statutas*. Kaunas, 1922.
12. *Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos baudžiamasis kodeksas*. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1962.
13. *Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 1998.
14. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras*. Bendroji dalis (1–98 straipsniai). Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004.
15. MAREK, A. *Prawo karne*. Warszawa, 2007.
16. *Vokietijos valstybės baudžiamojo įstatymo knyga*. 1871 m. gegužės 15 d. redakcija. Išvertė ir dalykų rodyklę sudarė L. Nezabitauskis. Kaunas, 1935.

17. PIESLIAKAS, V. *Lietuvos baudžiamoji teisė*. Kn. 1.: Baudžiamasis įstatymas ir baudžiamosios atsakomybės pagrindai. Vilnius: Justitia, 2006.
18. PRADEL, J. *Lyginamoji baudžiamoji teisė*. Vilnius: Eugrimas, 2001.
19. *RTFSR baudžiamasis kodeksas*. Su pakeitimais iki 1940 m. lapkričio 15 d. Kaunas, 1941.
20. ŠVEDAS, P. *Baudžiamoji atsakomybė už literatūros, mokslo, meno kūrinio ar gretutinių teisių objekto neteisėtą atgaminimą, neteisėtų kopijų platinimą, gabenimą ar laikymą*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius, 2011.
21. *Teisės teorijos įvadas*. 2 leidimas. Vilnius, 2012.
22. WESSELS, J. *Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Baudžiamoji veika ir jos struktūra*. Vilnius: Eugrimas, 2003.
23. *Уголовное право Российской Федерации. Общая часть*. Москва, 2012.
24. ЖАЛИНСКИЙ, А. *Современное немецкое уголовное право*. Москва, 2004.

CONTENT AND SIGNIFICANCE OF THE TITLES OF THE ARTICLES OF THE CRIMINAL CODE OF LITHUANIA

Egidijus Bieliūnas, Gintaras Švedas

S u m m a r y

The article deals with the historical development, content and significance of the titles of the articles of the Criminal Code of Lithuania.

The review of criminal laws, which were in force during various historical periods of the Republic of Lithuania (Criminal Statute of 1903; Criminal Law Book of German State; Criminal Statute of War; Criminal Code of the Russian SFSR; Criminal Code of the Lithuanian SSR; and Criminal Code of 2000), shows that legal techniques of these laws were not identical. Moreover, it experienced an evolution, related to an appearance of the article title in the Criminal Code of the Lithuanian SSR, 1961.

Lithuania (as well as Italy, Switzerland, Austria, Germany, etc.) is among the group of countries, in which the articles of valid criminal laws must have their titles. In Lithuania such a requirement is established by the Law on the Procedure of Drafting of the Republic of Lithuania Laws and other Regulatory Enactments (Official Gazette "Valstybes Zinios", 1995, No. 41-991). Law on the Basics of Legislation of the Republic of Lithuania (Official Gazette "Valstybes Zinios", 2012, No. 110-5564), where the typical requirements of the form and structure of the law have been established, have developed the assumption of some changes of the situation. There are still mentioned parts, chapters, sections and articles of the laws, though there is not any rule concerning their titles left.

There has been paid too little attention to the titles of the articles in the legal literature yet, generally just indicating the formal place of the article title in the text of the law. Meanwhile, when defining the structure of the criminal law article in Lithuanian, Polish, Russian, German textbooks of General Part of Criminal Law, the title of the article is being concealed, and the purpose or legal significance of it are not being mentioned and discussed at all. The jurisprudence of the Supreme Court of Lithuania in recent years shows that in particular cases interpreting the content of the articles of the CC and the legal rules, this Court refers to the title of the article as one of their decision arguments.

The titles of the chapters and articles as the structural part of the CC perform the functions that are inherent to the laws, e. g. information, regulation, etc. According to the authors' opinion, there are no doubts only about the function of information. Meanwhile, the most problematic aspect is a normative importance of the title. According to the authors, the examples of the titles of the articles 3, 7, 13 and the article 294 of the CC direct to that the title of the article may have the normative importance.

Because the title of the article may have not only general informative but also a normative significance, it should be left hereafter. Moreover, forming such type of titles the legislator must seek, that they were adequate, accurate, clear, consistent and unambiguous.

*Įteikta 2013 m. birželio 25 d.
Priimta publikuoti 2013 m. liepos 1 d.*